

BUXORO DAVLAT
PEDAGOGIKA
2021 INSTITUTI

ZAMONAVIY TA'LIM MUHITIDA MADANIYATLARARO MUNOSABATLAR UYG'UNLIGI VA TARAQQIYOT TENDENSIYALARI

RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY ANJUMANI
MAQOLALAR TO'PLAMI

BUXORO DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

BUXORO
2025-YIL 27-MAY

OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
BUXORO DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

“ZAMONAVIY TA'LIM MUHITIDA
MADANIYATLARARO
MUNOSABATLAR UYG'UNLIGI
VA TARAQQIYOT
TENDENSIYALARI”

MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY ANJUMANI
MAQOLALAR TO'Plami

2025-yil 27-may

BUXORO – 2025

TASHKILIY QO'MITA

Sh.N. Murodov	–	BDPI ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori, fizika-matematika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, rais.
G.R. Akramova	–	Ilmiy-tadqiqotlar, ilmiy innovatsiyalar va pedagogik kadrlar tayyorlash bo'limi boshlig'i, pedagogika fanlari doktori, professor, rais o'rinbosari.
N.Dj.Yadgarov	–	Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor, a'zo.
G.T. Boymurodova	–	Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor, a'zo.
B.Q. Xodjayev	–	Pedagogika kafedrası dotsenti, Pedagogika fanlari nomzodi, a'zo.
B.J. Umarov	–	Pedagogika kafedrası professori, Pedagogika fanlari nomzodi, a'zo.
Z.B. Jalilov	–	Pedagogika kafedrası dotsenti, Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, p.f.f.d (PhD), a'zo.
Q.F. Abdullayev	–	Umumiy pedagogika kafedrası dotsenti, a'zo.
J.T. Karimov	–	Umumiy pedagogika kafedrası o'qituvchisi, a'zo

Manzil:

Buxoro davlat pedagogika instituti – Piridastgir ko'chasi, 2-uy.

Ish tili: o'zbek, rus, ingliz

Anjumaning boshlanishi – 22-may 2025-yil, soat 10⁰⁰, BuxDPI majlislar zali.

Reglament:

Yalpi majlisdagi ma'ruzalar uchun - 20 daqiqa

Seksiya yig'ilishlaridagi chiqishlar uchun - 10 daqiqa

Munozara uchun - 5 daqiqa.

Bog'lanish uchun ma'lumot: Tel.: +998 99 484 00 76

+998 99 757 14 41

DASTURIY QO'MITA

1. B.B.Ma'murov – Buxoro davlat pedagogika instituti rektori, pedagogika fanlari doktori, professor, rais;
2. Sh.N.Murodov – Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor, fizika-matematika bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, rais o'rinbosari;
3. M.M.Bafayev – O'quv ishlari bo'yicha prorektor, psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;
4. G.R.Akramova - Ilmiy-tadqiqotlar, ilmiy innovatsiyalar va pedagogik kadrlar tayyorlash bo'limi boshlig'i, Pedagogika fanlari doktori (DSc), a'zo;
5. N.Dj.Yadgarov – Pedagogika va ijtimoiy fanlar fakulteti dekani, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor, a'zo;
6. G.T.Boymurodova – Umumiy pedagogika kafedrası mudiri, Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor, a'zo;
7. B.Q.Xodjayev – Umumiy pedagogika kafedrası dotsenti, pedagogika fanlari nomzodi, a'zo;
8. B.J.Umarov – Umumiy pedagogika kafedrası professori, pedagogika fanlari nomzodi, a'zo;
9. Z.B.Jalilov – Umumiy pedagogika kafedrası dotsenti, Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori p.f.f.d (PhD), a'zo;
10. Q.F.Abdullayev – Umumiy pedagogika kafedrası dotsenti, a'zo.

INKLYUZIV TA'LIMNI RIVOJLANTIRISHDA MAHALLIY VA XORIJIY TAJIRIBALAR: ADABIYOT FANINING INTEGRATSION IMKONIYATLARI

Sh.Sh.Nizomova

BuxDPI O'zbek tili va adabiyoti kafedrası dotsenti:

I-kurs magistranti:

G.R.Ro'zimurodova

Annotatsiya: Inklyuziv ta'lim maxsus ehtiyojli bolalarni umumta'lim maktablarida sog'lom tengdoshlari bilan birgalikda o'qitish orqali ularning ijtimoiy, hissiy va intellektual rivojlanishini ta'minlaydi. O'zbekistonda va xorijiy mamlakatlarda bu sohada olib borilayotgan tajribalar adabiyot fanini maxsus ehtiyojli bolalarga moslashtirish orqali ularning jamiyatga integratsiyasini mustahkamlamoqda. Ushbu maqolada jahon adabiyotidagi "Maugli" (Rudyard Kipling), "Chol va dengiz" (Ernest Heminguey), "Kichkina shahzoda" (Antuan de Sent-Ekzyuperi) va "Hurishni eplolmagan kuchukcha" (Janni Rodari) asarlarini maktab yoshidagi maxsus ehtiyojli bolalarga moslashtirish imkoniyatlarini mahalliy tajribalar misolida ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, brayl alifbosi, empatiya, individual, integratsiyalashgan, hissiy rivojlanish, madaniy ong.

Inklyuziv ta'lim markazida jismoniy yoki ruhiy rivojlanishida nuqsoni bor bola turadi, unga har tomonlama g'amxo'rlik ko'rsatiladi. Alohida yordamga muhtoj bo'lgan bolalar uchun tashkil etilgan ta'lim tizimida, birinchi navbatda, bolaning talablari o'rganiladi. Ijoiy tomonlari, qobiliyati hisobga olinadi, kamchiliklari kuzatiladi. Mamlakatimizda bugungi kunda jismoniy yoki aqliy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun mo'ljallangan 86 ta ixtisoslashtirilgan davlat ta'lim muassasasida 21 ming 363 bola ta'lim-tarbiya olmoqda. 13 ming 868 o'quvchiga esa uyda yakka tartibda ta'lim beriladi.

O'zbekistonda inklyuziv ta'lim tizimi jadal rivojlanmoqda. Hozirda 5900 dan ortiq umumta'lim maktabida 64 ming 700 nafar o'quvchi inklyuziv ta'lim bilan qamrab olingan. Adabiyot fani bu jarayonda maxsus ehtiyojli bolalarni ijtimoiylashtirish, ularning tasavvur va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim vosita sifatida xizmat qilmoqda. Jahon adabiyotidagi asarlarni maktab yoshidagi maxsus ehtiyojli bolalarga moslashtirish O'zbekistonda muhim yo'nalishlardan biridir.

Quyidagi asarlar va ularning moslashtirilishi misollarini ko'rib chiqamiz:

"Maugli" (Rudyard Kipling): Bu asar soddalashtirilgan matnlar va rangli tasvirlar orqali taqdim etiladi. Disleksiyasi bo'lgan bolalar uchun qisqa paragraflar va audio kitoblar ishlatiladi, autizmli bolalar uchun esa Mauglining o'rmondagi do'stlari haqida guruh muhokamalari tashkil qilinadi. Bu suhbatlar bolalarni do'stlik va hamkorlikka undaydi.

"Chol va dengiz" (Ernest Heminguey): Asar maktab yoshiga mos ravishda qisqartirilib, katta shriftli matnlar va vizual elementlar (masalan, dengiz va baliq rasmlari) bilan boyitiladi. Ko'rish qobiliyati cheklangan bolalar uchun audio formatdagi hikoya ishlatiladi, bu ularning tasavvurini rivojlantiradi.

"Kichkina shahzoda" (Antuan de Sent-Ekzyuperi): Bu asar maxsus ehtiyojli bolalarga falsafiy mazmunni soddalashtirib yetkazish uchun moslashtiriladi. Hikoyaning asosiy g'oyalari tasvirli kartalar yoki rolli o'yinlar orqali tushuntiriladi. Masalan, bolalar Kichkina shahzodaning sayohatlari haqida o'z hikoyalarini yozadi yoki chizadi.

"Hurishni eplolmagan kuchukcha" (Janni Rodari): Bu qiziqarli hikoya empatiya va o'ziga xoslikni qabul qilish mavzularini o'rgatish uchun ideal. Maxsus ehtiyojli bolalar hikoyani muhokama qilib, o'z his-tuyg'ularini ifodalashga o'rganadi. Hikoya tasvirli kitoblar va o'yinlar orqali taqdim etiladi, bu diqqat muammosi bo'lgan bolalar uchun qulaydir.

Xorijiy tajribalar: Jahon adabiyotini moslashtirish usullari

Xorijiy mamlakatlarda inklyuziv ta'lim adabiyot fanining moslashuvchan metodlari orqali muvaffaqiyatli rivojlanmoqda. Bugungi kunda jahon miqyosida juda ko'plab davlatlarda inklyuziv ta'lim tizimini joriy qilish borasida amaliy tajribalar olib boriladi. Xususan, Rossida inklyuziv ta'limining keng tarqalgan modeli ommaviy maktablarida maxsus sinflardir.

Buyuk Britaniyada inklyuziv ta'lim maxsus maktab o'quvchilarini umumta'lim maktablariga integratsiya qilishga qaratilgan. Adabiyot darslarida ma'lum bir asar tanlanib, guruh muhokamalari va ijodiy o'yinlar orqali o'rgatiladi. Bolalar hikoyadagi qahramonlarni tasvirlash uchun rasmlar chizadi yoki qisqa sahna ko'rinishlarini ijro etadi.

Shvetsariyada adabiyot darslari maxsus tayyorgarlikka ega o'qituvchilar tomonidan olib boriladi. Har uch oyda psixologlar bilan uchrashuvlar tashkil etilib, bolalarning individual ehtiyojlariga mos metodlar ishlab chiqiladi. Masalan, "Kichkina shahzoda" ko'rish qobiliyati cheklangan bolalar uchun brayl shriftida, disleksiyasi bo'lgan bolalar uchun tasvirli hikoyalar shaklida taqdim etiladi.

Xitoyda YUNESKO qo'llovi bilan tashkil etilgan WEB resurs markazi jahon adabiyoti asarlarini soddalashtirilgan matnlar va tasvirlar orqali taqdim etadi.[2] Masalan, "Hurishni eplolmaydigan kuchukcha" qisqa videolar va audio formatda bolalarning tasavvur dunyosini rivojlantirish uchun ishlatilishi mumkin.

Adabiyot fani maktab yoshidagi maxsus ehtiyojli bolalar uchun quyidagi imkoniyatlarni ta'minlaydi:

1. Ijtimoiy ko'nikmalar: Hikoyalar muhokamasi va rolli o'yinlar orqali bolalar guruhda ishlash, empatiya va muloqot qobiliyatlarini rivojlantiradi.

2. Hissiy rivojlanish: "Kichkina shahzoda" va "Hurishni eplolmaydigan kuchukcha" kabi asarlar bolalarning his-tuyg'ularini ifodalashga yordam beradi, psixologik barqarorlikni ta'minlaydi.

3. Moslashuvchan materiallar: Audio kitoblar, brayl alifbosida matnlar, soddalashtirilgan hikoyalar va tasvirli kartalar ta'limni har bir bolaning ehtiyojiga moslashtiradi.

4. Madaniy ong: Jahon adabiyoti orqali bolalar umuminsoniy qadriyatlar bilan tanishadi va jamiyatning faol a'zosiga aylanadi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, O'zbekiston va xorijiy tajribalari adabiyot fanining inklyuziv ta'limda muhim o'rin tutishini tasdiqlaydi. Jahon adabiyotidagi asarlarni maktab yoshidagi maxsus ehtiyojli bolalarga moslashtirish ularning ta'lim sifatini oshiradi va ijtimoiy integratsiyasini mustahkamlaydi. O'zbekistonda adabiyot o'qituvchilarini maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlash bo'yicha maxsus treninglardan o'tkazish, audio kitoblar, interaktiv dasturlar va tasvirli materiallarni ko'paytirish zarur. Xorijiy tajribalardan foydalanib, adabiyot darslarida ijodiy o'yinlar, guruh muhokamalari va individual yondashuvlarni kengaytirish lozim. Adabiyot fani inklyuziv ta'lim orqali maxsus ehtiyojli bolalarni ta'lim bilan ta'minlash bilan birga, ularni jamiyatning teng huquqli a'zosiga aylantiradi. O'zbekistonning ushbu yo'nalishdagi sa'y-harakatlari xalqaro tajribalar bilan uyg'unlashib, kelajakda yanada yuqori natijalarga erishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Madatov I.Yu. Inklyuziv ta'lim: Darslik. – Toshkent: Best-Publish, 2024.
2. Qaxarova D.S. Inklyuziv ta'lim texnologiyasi: O'quv va metodik qo'llanma. – Toshkent, 2014.
3. Shomaxmudova R.Sh. Maxsus va inklyuziv ta'lim xalqaro va milliy tajribalar: O'quv-uslubiy qo'llanma. – Toshkent, 2011.
4. Shomaxmudova R.Sh., Berdiyeva A. Imkoniyati cheklangan bolalarni inklyuziv ta'limda o'qitish uslublari: Uslubiy tavsiyanoma. – Toshkent: Ishonch Markaz Servis, 2008.
5. www.arxiv.uz

INKLYUZIV TA'LIMNI RIVOJLANTIRISHDA MAHALLIY VA XORIJIY TAJRIBALAR	436
<i>Toyirova Nazokat Moxirovna,</i> <i>Ilmiy rahbar: Qo'ldoshev R.A</i>	
BOLALARNING TENGLIGI VA DISKRIMINATSIYAGA QARSHI KURASH	439
<i>Abdurashidova Nilufar Abdumalik qizi</i> <i>Ilmiy rahbar: Turdiyeva Mohira Juraqulovna</i>	
INKLYUZIV TA'LIMNING MONIYATI VA UNI RIVOJLANTIRISHDA XORIJIY TAJRIBALAR	441
<i>Teshayeva Sarvinoz Jamshidovna</i>	
UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA IMKONIYATI CHEKLANGAN O'QUVCHILARNING INKLYUZIV TA'LIMINI TASHKIL ETISHNING MAQSAD VA VAZIFALARI	442
<i>Siddiqov Azamat Muhammadjon o'g'li</i>	
INKLYUZIV TA'LIMNI RIVOJLANISHDA MAHALLIY VA XORIJIY TAJRIBALAR	445
<i>Nabiyeva Gulhayo Narzillo qizi</i>	
INKLYUZIV TA'LIMNI RIVOJLANTIRISHDA XORIJIY TAJRIBALAR	447
<i>Mirzayeva Dilsuza Shavkatovna</i>	
"ГЛОБАЛЬНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И МЕЖКУЛЬТУРНЫЕ ВЛИЯНИЯ В РАЗВИТИИ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ: ОТ ИНКЛЮЗИИ ДО НАУЧНЫХ ПРИОРИТЕТОВ "	449
<i>Марупова Мавлюда Умаржоновна</i>	
O'ZBEKISTONDA INKLUZIV TA'LIMNI RIVOJLANTIRISHGA OID TIZIMLI ISHLAR TALQINI	451
<i>Nizomova Shoxista Shodiyevna</i>	
O'ZBEKISTON TA'LIM TIZIMIDA INKLYUZIV TA'LIMNI JORIY ETISH SHAKLLARI	453
<i>Baxodirova Xalimabonu Baxodirovna</i> <i>Baxodirova Feruzabonu Baxodirovna</i>	
INKLYUZIV TA'LIMNI RIVOJLANTIRISHDA MAHALLIY VA XORIJIY TAJRIBALAR	456
<i>Jonuzogova Pokiza Hakimjonovna</i>	
<i>Ilmiy rahbar: Turdiyeva Mohira Juraqulovna,</i>	
INKLYUZIV TA'LIMNI RIVOJLANTIRISHDA MAHALLIY VA XORIJIY TAJRIBALAR: ADABIYOT FANINING INTEGRATSION IMKONIYATLARI	458
<i>Sh.Sh.Nizomova</i> <i>G.R.Ro'zimurodova</i>	
INKLYUZIV TA'LIMNI RIVOJLANTIRISHDA GLOBAL TAJRIBALARDAN FOYDALANISH VA ULARNING O'ZBEKISTON SHAROITIDA TATBIQI	460
<i>Imomnazarova Sarvinoz Muqimjon qizi</i> <i>Ilmiy rahbar: Turdiyeva Mohira Juraqulovna,</i>	
INKLYUZIV TA'LIMNI RIVOJLANTIRISHDA MAHALLIY VA XORIJIY TAJRIBALAR	462
<i>Hamroyev Saidjon Sanoyevich,</i> <i>Nurxonov Ibratjon</i>	
INKLYUZIV TA'LIMNI RIVOJLANTIRISHDA MAHALLIY VA XORIJIY TAJRIBALAR	465
<i>Fozilova Ruxsora Jobir qizi</i>	
ПЕРСПЕКТИВЫ ВНЕДРЕНИЯ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В СТРАНАХ СНГ	466
<i>Ортикова Гулшан Тошпулатовна,</i>	